

Fiskeriinspektøren for ferskvandsfiskeriene

Ferskvannsfiskeetaten regner 1855 som sitt startår. Da ble det ved Kgl.res. av 27. juni ansatt den første inspektør for de offentlige foranstaltninger til ferskvannsfiskeriens fremme:

"..til efter nærmere Instruksjon af Departementet for det Indre indtil 1 ste Juli 1857 at bereise forskjellige Vasdrag for at søge fremmet kunstig Fiskeudklækning i Ferskvand og til i Forbindelse hermed at undersøge de viktigste Ferskvandsfiskeriers Tilstand og hvad der til sammes Fremme skulde være at foranstalte."

Den første fiskeriinspektør var juristen, undertollbetjent Magnus Gabriel Hetting. Det var han som startet opp en systematisk beskrivelse av de viktigste lakseelvene i landet.

Etaten hadde helt fra starten ansvaret for forvaltning av både ferskvannsfisk og anadrome fiskearter – laks og sjørret – og hadde forvaltningen av det konfliktfylte sjølaksefisket. Formålet var å fremme lakse- og innlandsfisket gjennom lovgivning, fredning og oppsyn, forskning, og praktiske tiltak som kunstig klekking og utsetting av yngel, bygging av laksetrappet m.m. Det ble også gjort forsøk på å oppdrette matfisk. En nær samarbeidspartner var Norsk Jæger- og Fiskerforening med lokalforeninger. Et viktig bakteppe for opprettelsen av en statlig forvaltning av ferskvannsfiske, var at en på 1850-tallet anslo at utbytte av laksefisket nå bare var 10-20 % av tidligere fangster. En viktig grunn til denne utviklingen var bl.a. at antallet kilenøtter økte sterkt til tillegg til et meget intensivt fiske med garn og kastenøtter. Det statlige engasjementet ift. laksefiske må også sees på bakgrunn av utviklingen av et lovverk med sikte på å beskytte laksen. De første fredningsbestemmelsene kom i 1848, med innstramminger bl.a. i 1863, 1866, 1869, 1891, 1905 ..

I 1874 ble cand. jur. Even Anthon Thomas Landmark (1842-1932) utnevnt til fiskeriinspektør etter Hetting. Han fikk etter hvert et særlig ansvar for etatens arbeide på Vestlandet. Gjennom utstrakt reisevirksomhet innen- og utenlands og selvstudier skaffet juristen Landmark seg en betydelig fagkompetanse, også på fiskeribiologi. Han satte i gang vitenskapelige undersøkelser, ansatte forskere og kom selv til å yte viktige bidrag av naturvitenskapelig art til forståelse av laksens atferd: Gjennom merkingsforsøk på stamfisk fra klekkerier klarte han, som den første, å bevise at laksen etter sin lange vandring i havet vendte tilbake for å gyte i den elven hvor den var født. Landmark var svært sentral i utformingen av lakselovene både i 1891, 1905 og 1930.

Kartleggingsarbeidet startet i Rogaland i 1876. Da ble seks elver besøkt og kartlagt. Senere ble ytterligere 13 elver kartlagt, se oversikt nedenfor. Noen av elvene ble også besøkt både to og tre ganger. I kartleggingsarbeidet ble det benyttet to skjema. Det ene var helst en beskrivelse av vassdraget med bl.a. opplysninger om størrelse og topografi, fiskearter, vandringshindre, gyteplasser etc. Det andre skjemaet het opplysninger om sportsfiske og hensikten her var å finne ut om elva egnet seg for sportsfiske, leiemuligheter, fiskeplasser, fangster, språkkyndige kontaktpersoner etc. Det er vel sannsynlig at særlig engelskmennenes interesse for norske lakseelver var medvirkende til utformingen av dette skjemaet. Alle skjemaene er håndskrevet, med varierende tydelighet. De opplysningene som gis skulle nok i utgangspunktet reflektere lokalbefolkningens mening på spørsmål og problemstillinger, men her og der kommer også intervjuernes syn tydelig fram.

Rogalandselvene ble i hovedsak besøkt og kartlagt av to personer. Det var Landmarks assistenter, cand. jur. Johan Fredrik Baade og etter ham kaptein Johannes O. Simonnæs. Begge har levert godt utfylte skjemaer for elvene. Ofte

er også notert opplysninger om andre temaer enn laks og laksefiske, bl.a. om forekomsten av perlemusling, behov for bedre kontroll og oppsyn og juridiske spørsmål. Forekomst av elveperlemusling er notert fra flere elver der perlemuslingen nå er utdødd.

Miljødirektoratet opplyser (2017) at det meste av Fiskeriinspektørens arkiv ble i 1984 avlevert til Statsarkivet i Trondheim.

Oversikt over rapporter fra Rogaland:

Dirdalselva	Baade 1880, Simonnæs 1890
Frafjordelva	Baade 1880, Simonnæs 1890
Helleelva (Espedalselva)	Baade 1880, Simonnæs 1890
Lyseelva	Simonnæs 1890
Jørpelandselva	Simonnæs 1890
Årdalselva	Baade 1876 og 1885, Simonnæs 1890
Vormedalselva	Baade 1876, Simonnæs 1890
Førreelva	Simonnæs 1890
Ulla (Vadlaelva)	Baade 1880, Simonnæs 1890
Suldalslågen	Baade 1876, Simonnæs 1890
Storelva i Sauda	Baade 1876 og 1885, Simonnæs 1890
Vikedalselva	Simonnæs 1906
Åmselva i Vats	Bakke 1942
Sira (Åna-Sira)	Baade 1876 og 1880
Sokndalselva	Baade 1878
Svåelva (Lædreelva)	Baade 1882
Egersundselva	Baade ?, Simonnæs 1890
Bjerkreimselva-Tengs	Baade 1885, Simonnæs 1906
Ogna	Baade 1880, Simonnæs 1893
Håelva	Landmark 1879, Simonnæs 1892 og 1897
Figgjo	Simonnæs 1891
Imsa	Simonnæs 1890

Merknader

De håndskrevne notatene er 'transkribert' så langt mulig i forfatterens språkdrakt. Noen få steder er gjort små omskrivninger for bedre å få fram meningsinnholdet. Her og der finnes ord som ikke lar seg tyde. Det er da vist ved et dobbelpunktum (...). Dokumentene baserer seg på håndskrevne og sikkert delvis uryddige feltnotater, og setningene kan være korte og ufullstendige her og der.

Noen elver ble besøkt av både Baade og Simonnæs, med noen års mellomrom, se ovenfor. Det er ikke alltid enkelt å skille notatene idet Simonnæs ofte bare tilføyde sine funn i den eksisterende rapporten til Baade. Av og til ser vi at det er forskjell i faktaopplysninger, for eksempel ved angivelse av lengden på en elvestrekning eller navn på høyer. Begge opplysninger er da tatt med, selv om de kan være motstridende. Baades notering kommer da først, etterfulgt av Simonnæs'. I et par tilfeller mangler originaldokumentene eller kopier av disse, i disse tilfellene finnes maskinskrevne notater som er tatt med uten endringer.

Språket varierer mye, fra danskliggende uttrykksmåte til rettskriving etter 1917-reglene. Dette siste skyldes at en del av dokumentene er 'oversatt' tidligere, bl.a. flere i 1921.

På skjemaet 'Beskrivelse av vassdraget', punkt 1 c, er av og til brukt en definert skala på 1-6 for å angi strømstyrken i elva. Den er definert slik:

"Strømstyrken (I c) bør helst refereres til almindelig eller lidt høi Sommervandstand, og ved Angivelsen af samme kan benyttes de i følgende Skala anførte Tal:

1. ☺: Vandets bevægelse synlig, men Overflaten aldeles glat.
2. " Overflaten kruset, dog uden at brydes (lydløs)
3. " Smaa Bølger, der brydes, dog uden nævneverdig Skumdannelse (rislende eller svagt brusende lyd).
4. " Store bølger med sterk Brydning, saa Overfladen i stor Udstrækning er hvid.
5. " Svære brusende Bølger; Overfladen hvidskummende fra Bred til Bred.
6. " Voldsom, fossende Brydning ; Vandmassen helt igjennem luftfyldt; Elven kun vanskelig passabel for Lax. "

Bruken av enhetene for mynt, mål og vekt viser at disse i denne perioden på slutten av 1800-tallet er i ferd med å endre seg.

1 Mark = 0,249 kg

1 bismerpund = 5,98 kg

1 våg = 3 bismerpund = 72 merker = 17,94 kg

1 favn = 3 alen = 1,88 m

1 alen = 0,63 m

1 tomme = 2,62 cm

Fram til 1876:

1 speciedaler (Spd) = 120 skilling

